

TRADUCERI

ARISTOTEL

POLITICA

Nota redacției. Traducerea de mai jos a Cărții I a *Politicii* lui Aristotel a fost realizată, potrivit însemnărilor de pe manuscris, de Ilie Popescu Spineni, în anul 1953.

Manuscrisul după care s-a făcut editarea de față este transcris, uneori mai îngrijit, alteori mai puțin, cu cerneală neagră, într-o caligrafie de epocă, și a fost redactat, foarte probabil, chiar de traducător. Cuprinde un grup de 32 de coli (hârtie obișnuită de scris), numerotate în partea de sus, scrise doar *recto*, lăsându-se o margine de cca 4 cm în partea stângă (aliniera față de margine este foarte neregulată, chiar de-a lungul aceleiași pagini, adesea marginea fiind mult mai largă) și un loc de cca 3–5 cm (uneori mult mai mare) pentru note, în partea de jos a foi (locul este separat de textul traducerii printr-o linie scurtă, trasă cu cerneala neagră folosită și în text). Au fost introduse însă doar două note, identificând versuri din *Odiseia*, respectiv *Iliada* (paginile 3 și 7 ale manuscrisului). Notele sunt introduse cu cerneală albastră.

Din loc în loc, în partea de sus sau de jos a câte unei foi, traducătorul își însemnează numele. Astfel, la p. 1 (prima pagină), stânga sus: Traducător Popescu Spineni; la p. 5, stânga jos: I. Popescu Spineni; la p. 17, stânga sus: *Popescu Spineni*; la p. 20, dreapta sus: Popescu Spineni *traduxit*; la p. 32 (ultima), însemnarea care se regăsește în finalul acestor pagini.

La p. 28 *verso*, cu creionul, găsim însemnarea: Primit azi 18 mai 1953 Popescu (semnătură), iar la p. 32 *verso* (ultima pagină), tot cu creionul: Primit 18 mai 1953 Popescu (semnătură).

Textul traducerii a fost supus, nu mult după redactare, unei revizuiri, efectuată cu cerneală albastră de o altă persoană decât cea care a redactat traducerea. Modificările sunt numeroase și schimbă câteodată nu doar stilul, ci și sensul traducerii de bază.

La transcrierea în vederea publicării, am urmat corecturile cerute de cel care a folosit cerneala albastră, dar le-am pus în paranteze ascuțite și am așezat la subsol varianta inițială, pentru a putea fi consultată de cititor și comparată cu cea modificată. Nu am identificat persoana care a efectuat corecturile.

Redacția „Revistei de filosofie” se află în posesia manuscrisului integral al traducerii, din care am încredințat tiparului în numărul de față doar Cartea I.

Fiecare dintre cărțile traduse ale *Politicii* s-a păstrat în propria mapă, din hârtie de format dublu față de cel al colilor de scris, pliată, pe care este însemnat cu creionul: Aristotel, *Politica*, numărul cărții respective, numărul de pagini al manuscrisului cuprinzând cartea respectivă.

Toate mapele sunt introduse, la rândul lor, într-un dosar tip mapă. (*Nota de Dragoș Popescu*)

<CARTEA I

CAPITOLUL I>¹

<Întrucât>² vedem că orice Stat este o comunitate și că orice comunitate se constituie în vederea <unui bine oarecare>³ (căci <tot ce fac>⁴ oamenii <este>⁵

¹ Textul în paranteze ascuțite este introdus ulterior, cu cerneală albastră.

² Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, scris cu cerneală neagră: Când.

³ Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, cu cerneală neagră: binelui.

⁴ Introdus, printr-o acoladă deasupra rândului, cu cerneală albastră, în original.

⁵ Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, scris cu cerneală neagră: fac toate.

pentru realizarea a ceea ce li se pare bun), este limpede că toate comunitățile urmăresc ceva bun, iar bunul cel mai important dintre toate îl urmărește, în deosebi, comunitatea cea mai însemnată decât toate și care le cuprinde pe toate celelalte comunități, anume ceea ce noi numim Statul sau comunitatea politică.

Cei care își închipuie că om politic, rege, cap de familie și stăpân sunt tot una – greșesc, ei socotesc că fiecare din aceștia se diferențiază nu prin caracterul lor specific ci prin <numărul mai mic sau mai mare al>⁶ supușilor. Bunăoară, ei cred că cineva este stăpân atunci când supușii sunt puțini, că este cap de familie atunci când supușii sunt mai mulți și că este om politic sau rege atunci când supușii sunt și mai numeroși. De asemenea, ei cred că o familie mare nu se deosebește mai deloc de un stat mic, iar despre omul politic și despre rege <ei>⁷ cred că e vorba de rege ori de câte ori cineva <guvernează>⁸ prin sine însuși, și e vorba de omul politic ori de câte ori, <guvernând>⁹ potrivit <prescripțiilor unei anumite doctrine>¹⁰, acesta este rând pe rând și conducător și condus.

<Acestea>¹¹ nu sunt însă adevărate. Afirmția noastră va fi <evidentă acelorora cari vor cerceta lucrurile>¹² după metoda <pe care am mai indicat-o>¹³. Într'adevăr, după cum în celelalte chestiuni este nevoie să descompunem ceea ce-i sintetic în elementele lui componente (<care>¹⁴ sunt părțile cele mai mici ale întregului), tot așa <examinând>¹⁵ Statul <în>¹⁶ elementele din care este el alcătuit <vom vedea>¹⁷ în deosebi <prin>¹⁸ ceea ce <se>¹⁹ diferențiază <acestea>²⁰ între ele <și dacă e cu puțință>²¹ a obține ceva științific cu privire la fiecare din cele menționate.

Dacă cineva ar privi din capul locului faptele în evoluția lor, ar vedea tot atât de bine și în chestiunile acestea ca și în celelalte <în felul următor>²².

Mai întâi, este nevoie să se împărăcheze cei ce nu pot viețui unul fără altul <– ca bărbatul și femeia>²³, în vederea procreerii (acest fapt nu privește dintr-un plan premeditat, ci este, întocmai ca la animale și la plante, impulsul fizic de a lăsa

⁶ Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, scris cu cerneală neagră: mulțimea sau puținătatea.

⁷ Introdus, printr-o acoladă, cu cerneală albastră, în original.

⁸ Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, scris cu cerneală neagră: s'a instalat la putere.

⁹ Introdus, cu cerneală albastră, în original.

¹⁰ Înlocuiește, cu cerneală albastră, originalul, scris cu cerneală neagră: spuselor unei astfel de doctrine.

¹¹ În loc de: Aceste păreri.

¹² dovedită cercetătorilor.

¹³ indicată.

¹⁴ acestea.

¹⁵ aici vom examina.

¹⁶ cercetând.

¹⁷ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁸ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁹ În loc de: le.

²⁰ pe acestea.

²¹ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

²² Introdus în text, continuând rândul.

²³ În loc de: – ca bărbat și ca femeie.

urmași asemănători cu dânșii). <De asemenea, în scopul conservării există de la natură unul care comandă și altul care este comandat.>²⁴ Cel ce poate vedea mai departe cu mintea este stăpân și conducător din fire, iar <acela>²⁵ care poate realiza cu trupul²⁶ este <condus>²⁷ și supus din fire. Iată cum aceeași situație este folositoare <și stăpânului și sclavului>²⁸.

Dar femeile și sclavii se deosebesc prin natura lor. Într'adevăr, natura nu creează nimic cu sgârzenie, așa cum fac meseriașii cuțitul delfic, ci face <o>²⁹ unealtă în vederea unui singur scop deoarece fiecare <unealtă funcționează cu atât mai bine cu cât servește>³⁰ nu la multe treburi, ci numai la una singură. La barbari, femeile și sclavii au acelaș rang din cauză că barbarii n'au <de la natură însușirea de a stăpâni, iar legătura lor este aceea a unei slave cu un sclav>³¹. <De aceea, poeții spun: *Este drept ca grecii să-i guverneze pe barbari*, căci de la natură barbar și sclav sunt același lucru>³².

Așadar, la început, familia rezultă din aceste două însoțiri, iar Hesiod a zis bine când a cântat în versuri: *Întâi și 'ntâi <a fost>³³ o casă, soție și un bou de tras la plug*, deoarece pentru oamenii sărmani boul ține locul unui sclav.

<Astfel,>³⁴ Comunitatea care s-a încheșat zi de zi, <în mod natural>³⁵, este o familie, ai cărei membri sunt numiți de Harondas *tovarăși de pâine*, iar de Epimenide cel din Creta – *tovarăși de vatră*.

Comunitatea încheșată din mai multe familii în scopul unui folos mai durabil este la început un sat. <În mod natural>³⁶ satul pare <o colonie a familiei>³⁷; unii <îi numesc pe fiii și nepoții acestei colonii tovarăși de lapte>³⁸.

<La început, statele au fost guvernate de regi, marile popoare sunt guvernate de regi și astăzi, căci ele s-au alcătuit din populații supuse regalității.>³⁹ Într-adevăr, fiecare familie este condusă de către cel mai bătrân, așa cum sunt conduse și <coloniile>⁴⁰ provenite din încuscire. Este tocmai ceea ce spune Homer:

²⁴ , amândoi soții conducând și fiind conduși de natură, spre conservarea neamului

²⁵ soția lui, .

²⁶ Eliminată, cu cerneală albastră, completarea: conservarea speciei (prin nașteri).

²⁷ În loc de: condusă.

²⁸ celui ce este stăpân și celui ce este supus.

²⁹ Introdus în text, prin acoladă deasupra rândului.

³⁰ În loc de: dintre unelte ar funcționa cel mai bine cu puțință dacă ar servi.

³¹ un conducător dela natură, iar comunitatea lor este aceea a slavei și a sclavului.

³² Drept aceea, poeții spun că *este natural ca elinii să guverneze pe barbari*, întrucât dela natură barbar și sclav este același lucru.

³³ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

³⁴ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

³⁵ În loc de: după legile naturii.

³⁶ Iar după legile naturii.

³⁷ un roi al familiei.

³⁸ numesc pe membrii acestui roi fii și nepoți de fii care au mâncat lapte din aceeași strachină (tovarăși de lapte).

³⁹ În loc de: La început, statele au fost guvernate de regi – neamurile barbare sunt guvernate de regi și astăzi – iar din acestea au rezultat statele grecești.

⁴⁰ roiurile (satele).

*Fiecare este judecătorul copiilor și al soției sale*⁴¹.

Într'adevăr, <oamenii erau risipiți și așa răzleți locuiau ei în vechime.>⁴² Și din cauză că oamenii, <unii de acum, alții din>⁴³ vechime, au fost conduși de către regi, ei spun cu toții că și zeii sunt guvernați de un rege. Căci, după cum asemnesc chipurile zeilor cu chipurile lor, tot așa fac oamenii și cu viețile <acestora>⁴⁴.

Comunitatea închegată din mai multe sate este un stat desăvârșit, care <dispune>⁴⁵, ca să zicem așa, <de deplină autarchie>⁴⁶, de oare ce s'a format <din nevoia>⁴⁷ viețuirii și dăinuiește în scopul unui <traie bun>⁴⁸. Drept aceea, orice stat este produsul naturii, ca și <primele comunități>⁴⁹. Într'adevăr, <natura este un scop al acestor comunități, iar natura este scopul tuturor lucrurilor>⁵⁰. Căci noi susținem că natura oricărui lucru, om, cal, familie, este așa cum provine el dintr'o <dezvoltare normală proprie>⁵¹. Scopul este un lucru foarte bun, iar *autarchia* e un scop, <și anume cel mai bun>⁵².

Din toate acestea, se vede limpede că Statul este un așezământ natural, iar omul <este prin natura lui o ființă socială>⁵³, și că cine nu este cetățean într'un stat <prin firea lui,>⁵⁴ nu din cauza împrejurărilor, este sau o ființă <denaturată sau este mai mare decât omul>⁵⁵, întocmai ca <acea ființă veștejită>⁵⁶ de Homer prin vorbele:

– <fără neam, fără lege și fără cămin>⁵⁷.

Într'adevăr, <o atare ființă este, din fire, și dornică de gălceavă, și ca o petricică singuratică>⁵⁸ ce se află între niște zaruri de joc.

Este clar <de ce>⁵⁹ omul este o ființă mai sociabilă decât oricare albină și decât oricare vietate gregară. Într'adevăr, natura nu face, după cum susținem noi,

⁴¹ *Odiseia*, IX, 11.4 (nota introdusă, cu cerneală albastră, ulterior).

⁴² rari erau oamenii și așa răzleți locuiau în vechime...

⁴³ și cei de acum încă, întocmai ca și cei.

⁴⁴ acelora.

⁴⁵ stăpânește.

⁴⁶ o culme a *autarchiei*.

⁴⁷ în vederea

⁴⁸ trai mai bun.

⁴⁹ comunitățile anterioare.

⁵⁰ statul este un scop al acestor comunități, iar natura scop este.

⁵¹ naștere normală.

⁵² și cel mai bun.

⁵³ iar omul o ființă sociabilă.

⁵⁴ din cauza temperamentului, .

⁵⁵ mai mare decât omul sau o secătură.

⁵⁶ aceea batjocorită.

⁵⁷ *fără neam și fără lege, fără vatră pentru zei*.

⁵⁸ o secătură ca aceasta este în același timp, din fire, dornică și de gălceavă, întocmai ca o petricică singuratică.

⁵⁹ că.

nimic fără rost, și dintre toate viețuitoarele numai omul singur are grai. Vocea este o semnalare a durerii și plăcerii, de aceea o au și celelalte viețuitoare, însă firea acestor viețuitoare <merge>⁶⁰ numai până la simțirea durerii și plăcerii, precum și la comunicarea acestora între ele. Graiul însă este dat omului pentru ca să arate ceea ce este folositor și ceea ce este primejdios, precum și ceea ce este drept și ceea ce este nedrept.

Faptul că numai oamenii au înțelegerea binelui și răului, justului și injustului, precum și a celorlalte lucruri este particularitatea care-i deosebește de celelalte viețuitoare. Comunitatea <unor atari ființe>⁶¹ creiază <familia și Statul>⁶². Iar statul este, <de la>⁶³ natura lui, <anterior familiei și fiecăruia dintre noi>⁶⁴. Într'adevăr, este necesar ca întregul să fie anterior părții, deoarece, în cazul când întregul este suprimat, nu există nici picior, nici mână decât ca <numele>⁶⁵, așa cum ar spune cineva că mâna de piatră este o mână: „Dacă statuia <e>⁶⁶ distrusă, rămâne o astfel de mână”. Toate lucrurile sunt determinate de rostul și de <ceea ce pot îndeplini>⁶⁷, așa încât, dacă unele ca acestea <le lipsesc>⁶⁸, nu trebuie spus că lucrurile sunt aceleași, ci <au numai aceleași>⁶⁹ nume.

Este limpede, prin urmare, că Statul este o formație a naturii și că este anterior fiecărui om; căci fiecare dintre noi, dacă <izolat nu-și ajunge sieși, va fi la fel și pentru celelalte>⁷⁰ părți. Iar cine nu poate trăi în comunitate, ori n'are nevoie de nimic prin aceea că <își ajunge sieși>⁷¹, – acela nu este un membru al Statului, ci sau un monstru sau un zeu.

La toți oamenii există <deci>⁷², din fire, instinctul pentru o astfel de comunitate; iar cel dintâi om care a încheșat-o este <autorul celor mai mari bunuri>⁷³. Căci omul, după cum este cel mai bun dintre animale atunci când <s-a perfecționat>⁷⁴, tot așa este și cel mai fioros dintre toate viețuitoarele atunci când fiara dintr'însul s-a abătut de la lege și dreptate. Într'adevăr, nelegiuirea cea mai <rea>⁷⁵ este aceea care posedă <arme>⁷⁶, iar omul, care se naște și crește <înarmat cu inteligență și

⁶⁰ a mers.

⁶¹ acestor oameni.

⁶² o familie și un Stat.

⁶³ prin.

⁶⁴ mai întâi decât familia și decât fiecare dintre noi.

⁶⁵ nume.

⁶⁶ a fost.

⁶⁷ puterea lor.

⁶⁸ lipsesc.

⁶⁹ sunt lucruri cu aceleași.

⁷⁰ în izolare nu devine *autarc*, se va alătura întregului, asemenea celorlalte.

⁷¹ este un *autarc*.

⁷² Introdus prin acoladă deasupra rândului.

⁷³ În loc de: autorul unor bunuri foarte înalte.

⁷⁴ animalul dintr'însul s'a umanizat.

⁷⁵ spăimântătoare.

⁷⁶ arme grele.

curaj, care pot folosi foarte bine>⁷⁷ la fărâdelegi. De aceea, omul fără onoare este <ființa>⁷⁸ cea mai nelegiuită și cea mai feroce, iar în privința plăcerilor și a mâncării, cea mai lacomă și cea mai desfrânată. <Dreptatea însă este temelia societății, căci ea este judecătoarea a ceea ce este just>⁷⁹.

CAPITOLUL II

După ce am clarificat părțile din care <este>⁸⁰ încheiat Statul, este necesar să vorbim mai întâi despre economia <casnică>⁸¹ de oare ce statul este alcătuit din familii. Părțile <economiei casnice>⁸² sunt elementele din care se încheagă cu timpul o familie, care în deplina ei dezvoltare constă din sclavi și din oameni liberi. Și, fiindcă orice lucru trebuie cercetat mai întâi în părțile lui cele mai mici, iar elementele și părțile cele mai mici ale unei familii sunt stăpânul și sclavul, bărbatul și soția, tatăl și fiii, ar fi de examinat, cu privire la aceste trei raporturi omenești, ce este și cum trebuie să fie fiecare din ele.

Acestea sunt: raportul <de stăpânire>⁸³, raportul <de căsnicie>⁸⁴ (însoțirea dintre un bărbat și o femeie n'are nume special) și, în al treilea rând, raportul de paternitate (nici acest raport nu are un nume propriu)>⁸⁵. Acestea <sunt>⁸⁶ deci cele trei raporturi, despre care am vorbit. Mai este o parte, care unora le pare a fi economia <casnică>⁸⁷, iar altora – numai o <parte foarte mare importantă a>⁸⁸ acesteia. Cum stau lucrurile, rămâne de văzut. E vorba de ceea ce noi numim *chrematică* (tehnica afacerilor). Dar mai întâi să vorbim despre stăpân și despre sclav, pentru ca să știm cele ce sunt în legătură cu necesitatea cea dură și dacă nu cumva putem avea cu privire la aceste chestiuni o concepție mai bună decât <cele existente>⁸⁹.

Într'adevăr, pentru unii <raportul dintre stăpân și sclav>⁹⁰ pare a fi <obiectul unei științe, ca și economia casnică>⁹¹, cea de stat democrat și cea de stat autocrat,

⁷⁷ având ca arme grele inteligența și curajul, le poate folosi pe acestea.

⁷⁸ canalia.

⁷⁹ Simțul de dreptate însă este cerut într'un Stat, căci justiția este punerea în ordine a comunităților politice și judecătoarea a ceea ce este just.

⁸⁰ s'a.

⁸¹ familială.

⁸² unei familii.

⁸³ despotic (dominical).

⁸⁴ ce rezultă din căsătorie.

⁸⁵ raportul de rezultă din procreerea de fii (nici acest raport omenească nu este numit cu un termen deosebit).

⁸⁶ fie.

⁸⁷ familială.

⁸⁸ foarte mare parte.

⁸⁹ concepțiile existente acum.

⁹⁰ cercetători, puterea stăpânului asupra sclavului.

⁹¹ un fel de dogmă, iar economia familială, cea sclavagistă

< așa cum am spus la începutul expunerii >⁹². Pentru < alții >⁹³ însă, stăpânirea de sclavi este contrară naturii, căci numai prin efectul legii un om este liber, iar altul este sclav; natura însă nu face nicio diferențiere între oameni. De aceea, sclavajul nu este just, ci un act de violență.

De oare ce averea este < o parte a căsniciei >⁹⁴, iar tehnica câștigării ei este o parte a economiei < casnice >⁹⁵ (căci fără cele trebuincioase nu este cu puțință nici viața, nici traiul fericit), așa cum în anumite meșteșuguri e nevoie de unelte adecvate, dacă trebuie dusă la bun sfârșit treaba, tot așa e și în afacerile economice. Unele dintre unelte sunt neînsuflețite, iar altele – însuflețite: bunioară pentru căpitanul unei corăbii cârma este neînsuflețită, iar ajutorul său de la proră este om cu suflet; într'adevăr, omul care servește tehnicii este un fel de unealtă. Astfel și proprietatea este o unealtă (mijloc) pentru viață, iar averea este o pluralitate de unelte; sclavul este un fel de proprietate înzestrată cu suflet, < iar ca unealtă muncitorul trece înaintea oricărei alteia >⁹⁶.

Într'adevăr, dacă fiecare < unealtă >⁹⁷ ar putea, < din poruncă sau presimțiri numai >⁹⁸, să-și ducă la bun sfârșit treaba dela sine, așa cum < se spune că făceau statuile >⁹⁹ lui Dedal sau pirostiiile lui Hefaiostos, despre care < poetul >¹⁰⁰ zice că

*Pătrundeau, mișcându-se automat, în adunările zeilor*¹⁰¹,

< și dacă suveicile ar țese și arcușurile ar cânta singure pe strunele chitarei, atunci >¹⁰² nici arhitecții n'ar avea nevoie de < lucrători >¹⁰³, nici stăpânii de sclavi. Uneltele amintite sunt dar unelte de producție, pe când proprietatea este un produs de întrebuințare practică. Într-adevăr, de la suveică ia naștere un bun de altă natură, în comparație cu întrebuințarea ei practică, în timp ce de la îmbrăcăminte și de la pat avem doar întrebuințarea lor practică.

De oare ce producerea și < întrebuințarea se deosebesc ca specie și >¹⁰⁴ de oare ce amândouă au nevoie de unelte, urmează cu necesitate că și aceste unelte au aceeași deosebire. Viața însă este o realitate practică, nu o producție. Iată de ce sclavul < este o slugă pentru trebuința >¹⁰⁵ practică.

⁹² sunt unul și același lucru, așa cum am spus la începutul expunerii.

⁹³ alți cercetători.

⁹⁴ un element al familiei.

⁹⁵ familiale.

⁹⁶ și întocmai ca o unealtă care ține loc de multe este orice om de serviciu.

⁹⁷ dintre unelte.

⁹⁸ atunci când a fost pusă în mișcare ori și-a făcut vânt.

⁹⁹ spun oamenii că făceau uneltele.

¹⁰⁰ poetul (Homer).

¹⁰¹ Homer, *Iliada*, XVIII, 376 (nota introdusă cu cerneală albastră, ulterior).

¹⁰² În loc de: tot așa și suveicile ar țese și arcușurile ar cânta pe strune singure, și.

¹⁰³ lucrători în serviciu.

¹⁰⁴ și produsul realizat se diferențiază ca înfățișare.

¹⁰⁵ o slugă a treburilor în legătură cu realitatea.

<Un bun însă este considerat ca un organ>¹⁰⁶. Într'adevăr, <organul>¹⁰⁷ este nu numai un element al unui alt lucru, ci îi și aparține acestuia în întregime. <Tot>¹⁰⁸ la fel și bunul. De aceea, stăpânul sclavului este numai stăpân, iar nu și o parte a aceluia; sclavul însă este nu numai sclav al stăpânului, ci îi și aparține acestuia în întregime.

Din toate acestea se vede clar care este natura și care este valoarea sclavului. Într'adevăr, de la natură sclavul nu-și aparține lui însuși, ci aparține altuia, măcar că-i om. Acesta este de la natură sclavul. Și este sluga altuia acela care ar fi sclav, deși este om. Iar sclavul este o unealtă de realizări practice, pe care îl poți înstrăina.

În cele ce urmează, rămâne de examinat dacă cineva este sclav de la natură sau nu, precum și dacă <sclavajul>¹⁰⁹ este sau nu este un așezământ juridic bun și drept. În cazul unui răspuns negativ, consecința ar fi că ori și ce aservire este contra naturii.

Nu este greu să <soluționăm chestiunile acestea cu raționamentul și în lumina faptelor>¹¹⁰. Într'adevăr, a porunci și a da ascultare unei porunci fac parte nu numai din lucrurile necesare, ci și din cele ce aduc faloase; și chiar <de la naștere>¹¹¹ viețuitoarele s-au separat: unele spre a se supune, iar altele spre a comanda. Și multe sunt felurile conducătorilor și ale condușilor, dar totdeauna este preferabilă comanda asupra unor supuși mai buni: bunioară comanda asupra unui om e de preferat aceleia asupra unui dobitoc. Într'adevăr, o lucrare excelentă este dusă la capăt numai de muncitori foarte buni. Iar atunci când unul comandă și altul execută comanda, avem a face cu o lucrare din acestea, adică excelentă.

Într'adevăr, în toate lucrurile care s-au format din <mai multe>¹¹² părțile, fie acestea unite, fie separate, și care alcătuiesc un întreg comun, apare elementul de conducere și cel de supunere. Și fenomenul acesta este inerent tuturor ființelor de la natură, ba chiar și în lucrurile care n-au viață există un fel de comandament, cum este, de pildă, acela al armoniei. Dar lucrurile acestea aparțin, poate, unei cercetări mai lăaturalnice.

În primul rând, animalul este alcătuit din două părți – suflet și corp – în care unul este de la natură conducător, iar celălalt condus. Trebuie însă să facem cercetarea la ființele care au normale toate câte sunt ale naturii, nu la cele degenerate. De aceea, trebuie luat în considerare omul cel mai bine conformat, și ca trup și ca suflet, la care acest lucru este evident. Într'adevăr, când e vorba de cei nenorociți ori de cei care se simt rău, ar părea că trupul comandă sufletului adeseori, din cauză că se află în stare proastă și anormală.

¹⁰⁶ Sclavul însă este considerat întocmai ca și partea lui.

¹⁰⁷ partea.

¹⁰⁸ Și.

¹⁰⁹ sclavagismul.

¹¹⁰ să cercetăm chestiile acestea și să învățăm din cele ce se întâmplă.

¹¹¹ din naștere.

¹¹² Introdus prin acoladă deasupra rândului.

Așadar, trebuie să vedem la o ființă <viețuitoare>¹¹³, după cum susținem noi, și o <putere de>¹¹⁴ conducere ca aceea asupra sclavilor și una ca aceea asupra cetățenilor. Într'adevăr, sufletul conduce trupul, întocmai cum un stăpân conduce sclavii; iar mintea conduce poftetele, întocmai cum un om politic sau regele conduce Statul. De aici este clar că, potrivit naturii, este folositor și pentru trup să fie condus de către suflet, și este folositor și pentru partea <pasivă>¹¹⁵ să fie guvernată de inteligență și de <facultatea>¹¹⁶ rațiunii, și că pentru toate este <periculoasă egalitatea>¹¹⁷ sau <răsturnarea>¹¹⁸ rolurilor.

Și, după cum este la om, tot așa este și la celelalte viețuitoare. Într'adevăr, animalele domestice sunt mai bune, din punctul de vedere al naturii lor, decât animalele sălbatice, și pentru toate animalele cel mai bun lucru este guvernarea lor de către om, căci așa își asigură ele conservarea. Tot așa și partea bărbătească față de partea femeiască: una este mai puternică de la natură, cealaltă mai plâpândă; una conduce, cealaltă este condusă.

<Aceeași lege se explică în mod necesar la toți oamenii, anume la toți câți se deosebesc ca sufletul de corp și ca omul de dobitoc>¹¹⁹ (sunt puși în această situație aceia a căror muncă se face cu trupul, și aceasta <fiind munca>¹²⁰ cea mai bună făcută de dânșii); aceștia sunt de la natură sclavi, <față de>¹²¹ care este mai bine să fie exercitată aceeași comandă ca și față de animalele amintite. Într'adevăr, <este de la natură>¹²² sclav acela care <poate>¹²³ să fie proprietate a altuia (de aceea și este el al altuia) și care posedă atâta judecată cât să priceapă, dar rațiune n'are; căci animalele celelalte nu au niciun fel de înțelegere, ci ascultă numai de <impresiile exterioare>¹²⁴.

Întrebuințarea și munca sclavilor diferă puțin de aceea a animalelor domestice. Într'adevăr, când e vorba de cele necesare, avem ajutor cu trupul de la amândouă soiurile, adică și de la sclavi și de la animalele domestice. Așadar natura vrea să diferențieze corpurile oamenilor liberi de corpurile sclavilor. Unele sunt robuste în vederea muncii grele, celelalte sunt svelte și incapabile pentru astfel de munci, dar bune pentru viața politică și de cetățean, care se împarte în munca din timp de război și în munca din timp de pace.

¹¹³ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹¹⁴ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹¹⁵ În loc de: afectivă.

¹¹⁶ sectorul.

¹¹⁷ periculoasă amestecătura.

¹¹⁸ luarea în răspăr a.

¹¹⁹ Urmează cu necesitate că felul de a fi este același în privința tuturor sclavilor, câți s'au diferențiat, atât cât s'a diferențiat sufletul de corp și omul de dobitoc.

¹²⁰ este lucrarea.

¹²¹ pentru.

¹²² este de la natură.

¹²³ suportă.

¹²⁴ instincte.

Adesea însă se întâmplă și contrariul. Unii dintre sclavi au corpurile, iar alții dintr'înșii au sufletele întocmai ca ale oamenilor liberi, fiindcă, desigur, este lucru evident că, dacă sclavii ar fi deosebiți de oamenii liberi numai în ceea ce privește corpul, atât de mult cât se deosebesc de aceștia chipurile zeilor, toată lumea ar spune că aceia care le sunt inferiori merită să fie sclavii celor liberi. Iar dacă faptul acesta este adevărat în privința trupului, cu mult mai îndreptățită este această distincție atunci când este vorba de suflet. Dar nu este la fel de ușor să observi frumusețea sufletului și aceea a corpului. Prin urmare, întrucât oamenii sunt, de la natură, și <unii>¹²⁵ liberi și <alții>¹²⁶ sclavi, este evident că pentru aceștia din urmă aservirea este și avantajoasă și îndreptățită.

Însă nu e greu să observăm că și cei care afirmă idei opuse <au dreptate>¹²⁷ într'o oarecare măsură. Într'adevăr, aservirea și sclavul sunt lucruri <luate în dublu înțeles>¹²⁸. Cineva este, <în virtutea unei legi sau sclav sau aservit>¹²⁹; iar legea este un fel de acord în care se spune că toate cele cucerite prin război aparțin învingătorilor. Mulți dintre cei ce se ocupă cu legile acuză de ilegalitate, întocmai ca pe un retor, această îndreptățire a sclaviei, întru cât este <un lucru groaznic>¹³⁰ ca omul luat cu forța să fie sclavul și supusul celui care poate să-l violenteze și care este tare în ceea ce privește forța. În ceea ce privește pe înțelepți, unii sunt de părerea aceasta, dar alții sunt de părerea cealaltă.

Cauza acestei îndoeli și ceea ce face <ca judecățile să fie împărțite>¹³¹ este faptul că, într-o măsură oarecare, virtutea omenească, după ce dă peste mijloace de trai bun, poate deveni foarte violentă, iar tăria <învingătoare>¹³² se află totdeauna <superioară în ceva>¹³³ bun, așa încât <să pară>¹³⁴ că violența n'ar <exista>¹³⁵ fără virtute, ci <numai>¹³⁶ cu privire la îndreptățirea ei este <controversa>¹³⁷. Din această cauză, unora li se pare că <este îndreptățită indulgența>¹³⁸, iar altora li se pare că <este drept ca cel mai puternic să conducă>¹³⁹. <De aceea>¹⁴⁰ aceste argumente care sunt disparate între ele, n-au nimic puternic și convingător în a dovedi că cine este <superior>¹⁴¹ prin curaj nu trebuie să conducă <și să stăpânească>¹⁴².

¹²⁵ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹²⁶ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹²⁷ În loc de: spun adevărul.

¹²⁸ cercetate în mod separat.

¹²⁹ sau sclav în virtutea unei legi, sau aservit

¹³⁰ este groaznic lucru.

¹³¹ În loc de: judecățile să alterneze

¹³² Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹³³ În loc de: în valoarea vreunui.

¹³⁴ se pare.

¹³⁵ fi.

¹³⁶ că numai.

¹³⁷ îndoală.

¹³⁸ justificarea sclaviei este indulgența față de niște nenorociți

¹³⁹ această îndreptățire stă în faptul că cel mai puternic conduce.

¹⁴⁰ Afară de

¹⁴¹ mai distins.

¹⁴² pe oameni și să stăpânească pe sclavi.

Unii, atașându-se cu totul de ceea ce cred ei a fi o justificare (și legea este ceva just), consideră sclavia <pe baza>¹⁴³ războiului ca justificată, dar ei <în același timp neagă>¹⁴⁴. Într'adevăr, este posibil ca <începerea>¹⁴⁵ războaielor să nu fie justificată și nimeni n'ar putea afirma că este sclav cineva care nu merită să fie sclav. Căci, în cazul contrar, va fi posibil ca oamenii cei mai nobili să apară ca sclavi, dacă s'a întâmplat ca, după ce au fost luați prizonieri, să fie vânduți. Iată pentru ce <acei cari susțin aceasta>¹⁴⁶ nu vor să-i recunoască pe aceștia sclavi, ci numai pe barbari. <Totuși>¹⁴⁷, când <afirmă>¹⁴⁸ acest lucru, ei nu caută nimic altceva, decât pe sclavii din <naștere>¹⁴⁹, despre care am vorbit <de la>¹⁵⁰ început. Căci este nevoie ca unii să afirme că dintre sclavi unii sunt sclavi ori și unde, iar alții nicăeri.

Situația este aceeași și în privința <nobilimii>¹⁵¹. Oamenii se socotesc nobili nu numai la dâșii acasă, ci ori și unde, dar pe barbari îi socotesc nobili numai la ei acasă, ca și cum ceva pe de o parte ar fi pur și simplu nobil și liber, iar pe de altă parte n-ar fi pur și simplu nobil și liber. Întocmai cum afirmă Helena lui Theodoctes:

*Cine-ar pretinde oare să mă <socoată>¹⁵² sclavă
Pe mine, care sunt din rădăcini divine
Dup' amândoi părinții?*

Când spun asta, oamenii nu deosebesc pe cei sclavi și pe cei liberi, pe cei nobili și pe cei <de rând>¹⁵³ prin nimic altceva decât prin virtute și prin vițiu. Într'adevăr, precum dintr'un om se naște un om, iar din niște dobitoace – un dobitoc, așa și din niște oameni nobili se naște un nobil. Natura vrea să facă acest lucru de multe ori, dar nu poate. Este limpede, prin urmare, că <controversa>¹⁵⁴ are o oarecare rațiune, și că nu există pe de o parte sclavi de la natură, iar pe de altă parte oameni liberi.

Conducerea cea rea este vătămătoare pentru amândouă părțile. Căci același lucru este folositor și părții și întregului și corpului și sufletului; iar sclavul este o parte a stăpânului, un fel de parte oarecum însuflețită, separată de corp. De aceea, chiar și este folositoare iubirea reciprocă dintre sclav și stăpân, ca unii <care au fost

¹⁴³ din cauza.

¹⁴⁴ nu și exprimă părerea lor tot odată.

¹⁴⁵ începătura.

¹⁴⁶ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁴⁷ În loc de: Cu toate acestea.

¹⁴⁸ se afirmă.

¹⁴⁹ naștere (natură).

¹⁵⁰ dintru.

¹⁵¹ nobleței din naștere.

¹⁵² numească.

¹⁵³ mitocani.

¹⁵⁴ îndoiala.

socotiți vrednici unul de altul de către natură>¹⁵⁵. Cei care au fost violențați, nu în chipul acesta, ci în virtutea <unei legi>¹⁵⁶, au o situație <contrară>¹⁵⁷.

Din toate acestea se vede clar că stăpânirea asupra sclavilor nu-i tot una cu cea politică, și că nu sunt la fel unele cu altele toate conducerile, așa cum susțin unii. Într'adevăr, există o conducere asupra unor oameni <cari sunt>¹⁵⁸ liberi de la natură și o conducere asupra unor sclavi; există o conducere de unul singur asupra familiei (căci orice casă are <o conducere unică>¹⁵⁹) și o conducere asupra celor liberi și egali.

Prin urmare, stăpânul unor sclavi este numit *despot* nu <fiindcă știe să comande>¹⁶⁰, ci din cauză că el este ca atare în realitate. Tot așa și sclavul și liberul. Ar putea <exista o știință a stăpânului și a sclavului>¹⁶¹, iar cea privitoare la sclavie să fie ca aceea pe care o preda unul din Siracuza, căci acolo cineva învăța, cu plată, pe sclavii cei tineri serviciile domestice obișnuite. Ar putea exista o știință și mai pe larg a unor lucruri ca acestea, bunăoară știința pregătirii bucatelor și cea în legătură cu alte feluri de servicii ca acestea. Căci unele lucrări sunt mai prețioase și mai necesare decât altele, iar după spusa proverbului – sclavul ține cu sclavul, stăpânul cu stăpânul.

Toate acestea sunt, așa dar, <științe de sclavi>¹⁶², însă știința stăpânului este știința folosirii sclavilor. Într'adevăr, stăpânul se vedește nu în procurarea sclavilor, ci în utilizarea acestora. <Știința>¹⁶³ aceasta n'are nimic mare, nimic extraordinar, căci cele ce sclavul trebuie să știe să facă, stăpânul trebuie să știe să comande. De aceea, în locul celor ce au posibilitatea de a nu se chinui cu munca, primește această onoare un administrator, iar stăpânii fac politică ori filosofează. <Știința>¹⁶⁴ achiziționării bunurilor este însă deosebită de cele două, ea fiind cu dreptate un fel de știință a războiului sau a vânătorii.

CAPITOLUL III

Vom reflecta <acum asupra bunurilor în general și asupra artei de a le dobândi>¹⁶⁵, după metoda arătată, fiindcă și sclavul este o parte a averii. Mai întâi, ar putea fi cineva în încurcătură, dacă <arta de a dobândi bunurile>¹⁶⁶ este totuna cu tehnica economiei <casnice>¹⁶⁷ familiale, sau numai o parte a acesteia, ori o

¹⁵⁵ dela natură au fost învredniciți pentru aceste roluri.

¹⁵⁶ unui acord (legi).

¹⁵⁷ contrară celei spuse mai înainte.

¹⁵⁸ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁵⁹ În loc de: conducere monarhică.

¹⁶⁰ potrivit unei doctrinei.

¹⁶¹ fi o doctrină asupra despotismului și sclavagismului.

¹⁶² doctrinei asupra sclavilor.

¹⁶³ Doctrina.

¹⁶⁴ Doctrina.

¹⁶⁵ în general asupra dobândirii bunurilor și asupra *chrematisticii*.

¹⁶⁶ chrematistica.

¹⁶⁷ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

știință ajutătoare și, în cazul când e auxiliară, dacă meșteșugul de a face suveici este tot una cu acela al țesutului, sau dacă meșteșugul de a lucra bronzul e tot una cu arta statuară. Căci acestea nu servesc deopotrivă, ci unul procură unelte, iar altul furnizează materialul. Numesc <materie substanța>¹⁶⁸, din care e dusă la bun sfârșit lucrarea, bunăoară lâna pentru țesător <sau>¹⁶⁹ bronzul pentru sculptor.

Este evident că tehnica economiei <casnice>¹⁷⁰ familiale nu e tot una cu <arta de a dobândi bunuri>¹⁷¹. Într'adevăr, uneia îi revine furnizarea bunurilor, celeilalte folosirea lor. Care va fi, deci, tehnica folosită în treburile <gospodăriei>¹⁷² afară de cea a economiei <casnic>¹⁷³ familiale. Întrebarea dacă ea este o parte a aceleia sau este o altă formă economică este controversată. Într'adevăr, dacă e treaba <artei de a dobândi bunuri>¹⁷⁴ să examineze prin ce mijloace vor fi procurați bani și bunuri, averea și bogăția au cuprins multe părți, așa încât trebuie cercetat dacă agricultura este o parte a <artei de a dobândi bunuri>¹⁷⁵ sau o formă economică de alt gen, și nu numai agricultura, ci în general grija de alimentație și <averea>¹⁷⁶.

Într'adevăr, există multe feluri de alimente și, prin urmare, multe feluri de trai <și pentru animale, și pentru oameni>¹⁷⁷. Și, fiindcă fără alimente nu-i viață, deosebiriile alimentării au făcut ca felurile de trai <al viețuitoarelor>¹⁷⁸ să se deosebească. Unele <animale>¹⁷⁹ trăiesc în câduri, iar altele – singuratic, după cum le vine mai bine, în ceea ce privește hrana, prin faptul că <unele>¹⁸⁰ sunt carnivore, altele – fructivore, iar altele – omnivore. Astfel, natura le-a definit viața fiecăroră potrivit înlesnirilor și preferinței pentru aceste alimente. Și, fiindcă, dela natură, nu tot acelaș alimente place <tuturor>¹⁸¹, ci <unele>¹⁸² plac <unora>¹⁸³, iar altele – <altora>¹⁸⁴, și modurile de viață ale acestor carnivore și fructivore se deosebesc între ele.

Așa este și cu modurile de viață ale oamenilor, care se deosebesc mult între ele. Cei mai trândavi sunt <nomazii>¹⁸⁵. Într'adevăr, fără să muncească, hrana le vine dela animalele domestice, iar ei se odihnesc. Când e nevoie ca turmele să

¹⁶⁸ În loc de: material materia primă.

¹⁶⁹ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁷⁰ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁷¹ În loc de: chrematistica.

¹⁷² casnice.

¹⁷³ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁷⁴ chrematisticeii.

¹⁷⁵ chrematisticeii.

¹⁷⁶ averea alimentară.

¹⁷⁷ și pentru oameni, și pentru animale.

¹⁷⁸ ale animalelor.

¹⁷⁹ dintre ele.

¹⁸⁰ unele dintr'însele.

¹⁸¹ fiecăruia.

¹⁸² unele alimente.

¹⁸³ unor viețuitoare.

¹⁸⁴ altor viețuitoare.

¹⁸⁵ cei ce umblă din pășune în pășune cu turmele de animale – .

schimbe pășunile pentru iarbă, sunt nevoiți și ei să le însoțească, întocmai ca <niște>¹⁸⁶ oameni care se ocupă cu <un ogor>¹⁸⁷. Alți oameni trăiesc din vânat, unii dintr'un fel de vânat, alții dintr'altul. De exemplu, unii trăiesc din piraterie, iar <alții>¹⁸⁸ din <pescuit>¹⁸⁹, <anume acei>¹⁹⁰ care locuiesc lângă lacuri, bălți, râuri sau mare, alții – din vânatul păsărilor sau animalelor sălbatice. Dar cea mai mare parte dintre oameni trăiesc din pământ și din produsele plantelor cultivate.

Prin urmare, cam atâtea sunt modurile de viață ale oamenilor care practică numai munca individuală și care nu-și procură alimentele prin schimb și prin comerț: viața de nomad, de agricultor, de pirat, de pescar, de vânător. Unii trăiesc bine, unind unele din aceste ocupații și completând cu ce lipsește <unui trai prea nevoiaș, spre a deveni înstărit>¹⁹¹; de exemplu, cei ce duc viață de nomad și în același timp și viață de pirat; cei ce duc viață de agricultor și tot odată și viață de vânător. Așa și cu ceilalți: Cum îi constrânge nevoia, <asa>¹⁹² își duc viața.

O astfel de existență apare asigurată de natura <ea>¹⁹³ însăși tuturor viețuitoarelor, <atât>¹⁹⁴ când sunt ele nou-născute, <cât și>¹⁹⁵ când <sunt>¹⁹⁶ la maturitate. Într'adevăr, chiar dela naștere unele dintre viețuitoare produc atâta hrană câtă trebuie până ce ființa născută este în stare să și-o procure ea însăși, spre exemplu viețuitoarele care fac larve sau fac ouă. Iar animalele care nasc pui vii <dau>¹⁹⁷ până la un timp noilor născuți <asa numitul lapte>¹⁹⁸.

De asemenea, este evident că trebuie să presupunem că și plantele există pentru <animale>¹⁹⁹, iar acestea pentru <oameni>²⁰⁰, adică cele domestice și pentru servicii și pentru hrană, iar cele mai multe dintre cele sălbatice, dacă nu toate, pentru hrană și alte întrebuințări, anume ca să-și facă dintr'însele îmbrăcăminte și alte unelte. Prin urmare, dacă natura nu face nimic nici imperfect, nici fără rost, urmează cu necesitate că ea le-a făcut pe toate aceste animale pentru <oameni>²⁰¹.

De aceea, și meșteșugul războiului va fi dela natură <oarecum un mijloc de existență>²⁰². Iar o parte a acestui meșteșug este vânatul, de care trebuie să uzăm

¹⁸⁶ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁸⁷ agricultura vie.

¹⁸⁸ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁸⁹ pescuit trăiesc alții.

¹⁹⁰ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁹¹ traiului cel prea lipsit, spre a deveni ceea ce se cheamă *autarc* (care are de toate).

¹⁹² în felul acela.

¹⁹³ Introdus prin acoladă deasupra rândului.

¹⁹⁴ și atunci.

¹⁹⁵ și atunci.

¹⁹⁶ sunt ajunse.

¹⁹⁷ dau dintr'însele.

¹⁹⁸ produsul pe care-l numim *lapte*.

¹⁹⁹ binele animalelor.

²⁰⁰ binele oamenilor.

²⁰¹ binele oamenilor.

²⁰² un mijloc de existență într'o oarecare măsură.

contra fiarelor și contra <acelor oameni>²⁰³ care, deși născuți pentru a fi guvernați de către alții, nu se lasă guvernați, <războiul acesta fiind de la natură just>²⁰⁴. Această formă de câștigare a existenței este, potrivit naturii, o parte a economiei și trebuie s'o ajute pe aceasta în procurarea unor bunuri, necesare pentru viață și folositoare pentru comunitatea Statului și a familiei, a căror <agonisire>²⁰⁵ se impune.

Se pare că adevărata bogăție constă din bunurile acestea. Într'adevăr, <îndestularea>²⁰⁶ unei astfel de existențe, în scopul unei vieți fericite, nu este fără margini, precum a afirmat Solon, <în versurile următoare>²⁰⁷:

<Îmbogățirii oamenilor nu li-i pus nici un hotar>²⁰⁸.

Într'adevăr, este pus hotar și îmbogățirii, întocmai ca și <în celelalte arte>²⁰⁹. Căci nu există în nicio îndeletnicire unealtă fără limită, nici ca număr – nici ca mărime; iar bogăția este o sumedenie de unelte economice și politice. Este limpede, prin urmare, că conducătorii de gospodării și de State au o tehnică de <agonisire>²¹⁰ a bunurilor, și este clar și din ce cauză o au.

Există însă și alt gen de tehnică a <agonisirii>²¹¹, numită în deosebi – și dreaptă este această numire – arta îmbogățirii, *chrematistica*, unde se pare că nu există nicio limită a bogăției și <agonisirii>²¹². Mulți socotesc că *chrematistica* este una și aceeași operație cu tehnica <agonisirii>²¹³, din cauza asemuirii dintre ele. Ea însă nu e nici aceeași cu cealaltă, nici prea departe de aceasta. Una din ele provine dela natură, iar cealaltă nu provine dela natură, ci mai degrabă de la experiență și dela <tehnică>²¹⁴. <Să-i cercetăm acum originea>²¹⁵.

Într'adevăr, <orice>²¹⁶ bun are o îndoită întrebuințare, și amândouă întrebuințările țin de obiect, dar nu în același fel, ci una îi este proprie, iar cealaltă nu-i este proprie; bunioară, <sandalele pot servi ca încălțăminte și ca mijloc de schimb>²¹⁷. Căci amândouă sunt întrebuințări ale unor sandale. Într'adevăr, cel care dă celui ce are nevoie niște sandale în schimbul unor bani sau alimente se folosește

²⁰³ acelora dintre oameni.

²⁰⁴ întru cât războiul acesta este dela natură just.

²⁰⁵ tezaurizare (capitalizare).

²⁰⁶ autarchia (îndestularea).

²⁰⁷ când a cântat în versuri.

²⁰⁸ *Iar oamenilor nu li-i pus niciun hotar al bogăției.*

²⁰⁹ la celelalte arte (îndeletniciri).

²¹⁰ apropiere.

²¹¹ apropierii.

²¹² apropierii.

²¹³ apropierii.

²¹⁴ îndemânarea tehnică.

²¹⁵ Să începem de acum cu aceasta.

²¹⁶ fiecare.

²¹⁷ de niște sandale ține și atașarea lor la picior și tehnica comercializării lor pe piață.

de sandale ca de niște sandale, dar ele n'au aici întrebuințarea <lor cea proprie>²¹⁸, de oare ce ele n'au fost făcute în vederea schimbului pe bani. Și tot așa este și cu alte bunuri. Toate bunurile au această valoare de schimb, care începe cu bunurile naturale, prin faptul că oamenii au dintr'unele bunuri mai multe, dintr'altele mai puține decât <cele trebuincioase>²¹⁹.

Este evident că negustoria de schimb nu ține, dela natură, de chrematistică, de oare ce oamenii au schimbat, prin *troc*, între ei, tot ceea ce le-a prisosit. Prin urmare, în cea dintâi comunitate – și aceasta e familia – este limpede că chrematistica n'are rost, ca una care <există>²²⁰ într'o comunitate mai largă. Într'adevăr, <în familie, toți se împărtășeau>²²¹ din toate bunurile; <iar mai târziu, după ce s-au separat>²²², încă se împărtășeau din multe bunuri, deși deosebite, pentru care a fost nevoie, potrivit trebuințelor, să se facă *troc*, așa cum fac încă multe neamuri barbare. Acestea schimbă, prin *troc*, bunurile folositoare pe alte bunuri trebuincioase, și nimic mai mult, bunăoară dând și primind vin pentru grâu sau pentru alte bunuri de felul acesta.

Un astfel de schimb negustoresc nu este nici contra naturii, nici vreo formă a chrematisticii, de oare ce el a luat ființă în vederea completării <îndestulării naturale>²²³.

Din acest *troc* însă a luat naștere <arta aceea de a agonisi bunuri>²²⁴, în mod logic. Într'adevăr, ajutorarea prin *troc* lărgindu-se până la internaționalizare, din cauză că oamenii în lipsă de bunuri aduceau mărfuri și exportau pe cele care le prisoseau, a fost inventată de nevoie folosirea *monetei*; căci nu sunt ușor de transportat lucrurile care, <conform naturii>²²⁵, sunt necesare traiului.

De aceea, în vederea schimburilor, oamenii au stabilit între dânșii să dea și să primească un astfel de bun care, făcând parte și din bunurile folositoare, avea și avantajul de a fi mânuit cu ușurință, în vederea traiului, bunăoară ferul, argintul sau altceva de felul acesta. Acest lucru a fost determinat la început numai ca mărime și greutate, dar la urmă bunurile acestea au primit pe ele semne, pentru ca acestea să scutească pe oameni de cântărire. Într'adevăr, semnul marcat pe ele era semnul de recunoaștere a valorii lor.

Așa dar, numai după ce a fost inventată moneda, din cauza nevoii de schimb, oamenii au putut descoperi cealaltă înfățișare a <artei de a agonisi bunuri>²²⁶, anume comerțul, care la început a fost simplu și echitabil, dar care mai târziu s-a perfecționat prin experiență și s-a transformat foarte adesea într-o sursă de câștig de

²¹⁸ cea proprie lor.

²¹⁹ cele ce le sunt trebuincioase.

²²⁰ are rol.

²²¹ unii dintre comunitarii familiei se împărtășeau.

²²² iar alții, după ce s-au separat ca roi aparte.

²²³ autarchiei (îndestulării) naturale.

²²⁴ chrematistica aceea.

²²⁵ potrivit legilor naturii.

²²⁶ chrematisticii.

oriunde și prin toate mijloacele. De aceea, apare <arta de a agonisi bunuri>²²⁷, ca fiind în legătură mai ales cu moneta, iar treaba ei este să poată investiga de unde va rezulta o grămadă de bani și bunuri. Căci ea este făuritoarea bogăției și a banilor. Și, din cauză că <arta de a agonisi bunuri>²²⁸ și comerțul sunt în legătură cu banii, oamenii admit adeseori că bogăția este o grămadă de bani.

Din contră însă, banul apare ca <un lucru fără importanță>²²⁹, ca un aranjament omenesc și ca ceva care nu este dela natură, de oare ce, îndată ce au fost schimbați printr'o reformă banii în uz, aceștia nu mai sunt buni de nimic și nici folositori pentru vreunul din bunurile necesare traiului, iar cel plin de bogății în monetă va fi lipsit adesea de alimentele trebuincioase. Cu adevărat absurd lucru este ca să existe pe lume o astfel de bogăție, cu care cineva să piară de foame, deși o are din plin, așa cum se povestește c'a murit de foame <un oarecare Midas>²³⁰, din cauza <nesăbuiței lui dorințe, i se transformau>²³¹ în aur toate <alimentele care i se puneau dinainte>²³².

De aceea, <pe bună dreptate unii>²³³ se uită la altceva decât la bogăție și la <arta de a aduna averi>²³⁴. Căci există o altă <artă de a agonisi bunuri>²³⁵ și o bogăție conformă legilor naturii, iar aceasta este pe de o parte știința economiei <casnice>²³⁶, pe de alta – negoțul cel făuritor de bunuri, dar nu negoțul fără limită și prin toate mijloacele, ci numai acela care se ocupă cu schimbul bunurilor. Și negoțul acesta pare a fi în vederea banului, căci acesta este începutul și sfârșitul schimbului. Numai că bogăția aceea care provine de la <arta de a agonisi bunuri>²³⁷ este nelimitată (nu limitată ca la negoțul mărunț de schimb). Într'adevăr, după cum știința medicală n'are limite în privința însănătoșirii și după cum fiecare <meșteșuguri>²³⁸ n'are, de asemenea, limite în privința desăvârșirii (căci meșteșugurile vor să și-o realizeze cât mai bine cu putință), dar ele nu sunt fără limită, când e vorba de scopul ce trebuie atins (căci toate au drept limită scopul urmărit), tot așa și <arta de a agonisi bunuri>²³⁹ n'are limite în privința perfecționării, iar scopul ei este chiar bogăția și <adunarea>²⁴⁰ de bunuri ca atare.

²²⁷ chrematistica.

²²⁸ chrematistica.

²²⁹ o bagatelă.

²³⁰ Midas acela.

²³¹ lăcomiei rugăminței lui de a i se transforma

²³² bunurile pe care le stăpânește.

²³³ cei care fac cercetări corecte.

²³⁴ chrematistică.

²³⁵ chrematistică.

²³⁶ familiale.

²³⁷ chrematistică.

²³⁸ dintre arte (meșteșuguri).

²³⁹ chrematistica.

²⁴⁰ acapararea.

Economia <casnică>²⁴¹ are o limită în țelul ei, <arta de a agonisi bunuri>²⁴² însă n'are; căci aceasta nu este treaba economiei <casnice>²⁴³. De aceea, se vede că este necesară o limitare a oricărei bogății. Dar, din cele ce s-au petrecut până acum, vedem că s-a întâmplat contrariul. Într'adevăr, toți cei ce fac afaceri își înmulțesc în mod nelimitat banii. Iar cauza acestei situații este <înrudirea acestor două forme economice>²⁴⁴. Într'adevăr, folosirea de bunuri se întretae la amândouă, ca fiind aceeași și la economia <casnică>²⁴⁵ și la <arta de a agonisi bunuri>²⁴⁶. Într'adevăr, <arta de a agonisi bunuri>²⁴⁷ face aceeaș întrebuintare a bunurilor ca și economia <casnică>²⁴⁸, dar nu în acelaș scop, căci una are un scop<, stăpânirea,>²⁴⁹ iar cealaltă are scopul înmulțirii averii. De aceea, unora li se pare că aceasta este o funcție a economiei <casnice>²⁵⁰ și-și petrec viața socotind că trebuie ori să cruțe, ori să înmulțească averea bănească.

Cauza acestei dispoziții sufletești este grija pentru trai, dar nu <pentru un trai fericit>²⁵¹. Într'adevăr, dorința aceasta de viață este fără limită, și cei ce o doresc au forțe de producție nelimitate. Cei ce se străduiesc să trăiască în fericire caută lucrul acesta în plăcerile trupești și, fiindcă acestea apar posibile numai când ai avere, de aci preocuparea lor de afacerile bănești, și din cauza aceasta ei au ajuns la cealaltă <concepție a artei de a agonisi bunuri>²⁵². Și, fiindcă plăcerile se găsesc în excese, oamenii aleargă după ceea ce face aceste excese desfătătoare. Și dacă nu dau de ele prin <arta de a agonisi bunuri>²⁵³, ei se folosesc de mijloacele nenaturale.

Într'adevăr, bărbăția nu stă în strângere de bani, ci în curajul care inspiră încrederea, după cum nici arta strategică și arta medicală nu fac bani, ci inspiră încrederea în victorie sau în însănătoșire. Unii oameni își închipuiesc că toate artele sunt afaceri bănești, întrucât acesta le-ar fi scopul spre care ar trebui să țintească toate. Prin urmare, <am vorbit despre acea artă de a agonisi bunuri care se ocupă de ceea ce nu este indispensabil>²⁵⁴, precum și despre ce este ea și din care motiv ne folosim de dânsa. În privința <artei de a agonisi bunuri>²⁵⁵ necesare, aceasta, dat

²⁴¹ familială.

²⁴² chrematistica.

²⁴³ familiale.

²⁴⁴ vecinătatea acestor forme economice.

²⁴⁵ familială.

²⁴⁶ chrematistică.

²⁴⁷ chrematistica.

²⁴⁸ familială.

²⁴⁹ diferit.

²⁵⁰ familiale.

²⁵¹ traiul cel fericit.

²⁵² înfățișare (aspect) a chrematisticii.

²⁵³ chrematistică.

²⁵⁴ s'a vorbit despre chrematistica aceea care nu este indispensabilă.

²⁵⁵ chrematisticii.

fiind că este o altă formă economică decât <aceea care se ocupă de bunuri ne-necesare>²⁵⁶ și, dat fiind că este bazată pe legile naturii privitoare la hrană, nu-i nelimitată ca aceasta, ci are o limită.

S'a clarificat și îndoiala dela început, anume dacă <arta de a agonisi bunuri aparține>²⁵⁷ economicului și politicului sau nu le aparține, ci trebuie să fie de la natură. Într'adevăr, după cum arta politică nu creează oameni, ci, după ce-i ia în primire dela natură, se servește de ei mânuindu-i, tot așa și alimentele trebuie să le producă natura, pământul, marea sau altceva; iar din acestea se cuvine să distribue conducătorul comunității cele necesare, cum se cuvine. Într'adevăr, rostul meșteșugului țesutului nu e să creeze lână, ci să se folosească de această lână și să știe care lână este de bună calitate și convenabilă, și care este proastă și nepotrivită.

Însă cineva ar putea fi încurcat din cauza constatării că <arta de a agonisi bunuri>²⁵⁸ este o parte a economiei, dar arta medicală – nu, și că, cu toate acestea trebuie ca membrii unei familii să fie sănătoși, așa cum ei au nevoie de ale traiului și de altceva din cele care le sunt necesare. După cum pe de o parte este oarecum rolul iconomului sau al guvernatorului să supravegheze sănătatea, iar pe de altă parte oarecum nu este al lor, ci este rolul medicului, tot așa și în privința bunurilor materiale: pe de o parte acestea sunt oarecum treaba iconomului, iar pe de alta – nu a lui, ci a tehnicii care-l ajută, mai ales că bunurile materiale, după cum s-a spus mai sus, trebuie să fie puse la dispoziție de la natură. Într'adevăr, natura are rolul de a procura alimente ființei născute dintr'însa, și orice viețuitoare se dezvoltă prin alimentele care-i rămân. De aceea, toate viețuitoarele au, potrivit naturii, bogățiile provenite de la fructe și de la animale.

<Arta de a agonisi bunuri>²⁵⁹ este, cum am spus, de două feluri, adică pe de o parte <artă comercială>²⁶⁰, iar pe de alta – artă economică. Aceasta din urmă este necesară și vrednică de laudă, iar cea <comercială>²⁶¹ este blamată pe bună dreptate (căci ea nu este conformă naturii, ci este o acaparare a bunurilor unor oameni de către alți oameni). De aceea, foarte bine este socotită cămătăria oribilă, din cauză că ea este o acaparare de bani ca bani, nu pentru scopul în vederea căruia au fost ei inventați. Într'adevăr, banii au fost făcuți în vederea schimbului, iar produsul lor – *puiul* – îi înmulțește. De aici au luat banii și numele de *pui* (λόκος), căci puii sunt asemănători părinților, iar dobânda este ban la ban. Dintre <artele de a agonisi bunuri>²⁶² aceasta a cămătăriei este cea mai contrară naturii.

²⁵⁶ chrematistica aceea ne-necesară.

²⁵⁷ chrematistica.

²⁵⁸ chrematistica.

²⁵⁹ Chrematistica.

²⁶⁰ artă comercială (de speculare).

²⁶¹ comercială (de speculă).

²⁶² afacerile chrematistice.

CAPITOLUL IV

După ce am explicat în de ajuns chestiunile privitoare la <tema noastră>²⁶³, trebuie să trecem la <aplicare>²⁶⁴. Căci toate chestiunile de felul acesta conțin teoria care este liberă, și experimentarea, care este indispensabilă. <Arta agonisirii bunurilor>²⁶⁵ are părți folositoare, anume căpătarea unei experiențe în legătură cu sclavii, adică să știi care, unde și cum sunt cei mai ieftini sclavi, precum și care este modalitatea de a-ți <procura>²⁶⁶ cai, boi, oi și celelalte soiuri de animale. Într'adevăr, trebuie să cunoști din experiență care dintre aceste animale sunt <cele mai ieftine și fiecare în ce locuri trăiește>²⁶⁷, deoarece unor animale le priește în unele regiuni, altora – în altele. Apoi, e cunoașterea prin experiență <a agriculturii, fie că pământul e deștelenit, fie că este plantat; de asemenea, în privința creșterii albinelor și a celorlalte viețuitoare înnotătoare sau sburătoare, dela care se poate obține un folos>²⁶⁸.

Acestea sunt, așa dar, <în înțelesul cel mai propriu primele elemente naturale ale artei de a agonisi bunuri>²⁶⁹, iar elementele comerțului de schimb sunt: Întâiul, ca element principal, este comerțul pe mare, care are trei părți: închirierea de corăbii (navlosirea), transportul nautic, vânzarea mărfurilor la țărm; acestea se deosebesc între ele prin aceea că unele sunt cu mai puțin risc, iar altele rentează mai mult în ce privește veniturile; al doilea element este cămătăria (darea de bani cu dobândă); al treilea element este munca salariată. Această muncă salariată provine pe de o parte de la muncitorii-tehnicieni, iar pe de altă parte de la muncitorii netehnicieni și de la salahorii cei întrebuițați numai cu brațele. Există însă o a treia înfățișare a <artei de a agonisi bunuri>²⁷⁰, care se interpune între <arta de a agonisi bunuri>²⁷¹ de schimb și cea de mai înainte (adică chrematistica naturală), de oare ce are ceva și din <arta de a agonisi bunuri>²⁷² conformă cu natura și din <arta de a agonisi bunuri>²⁷³ de schimb: Bunurile care vin din pământ și care, deși nu's fructe, sunt folositoare, bunioară exploatarea lemnului din păduri și exploatarea minelor. Aceasta din urmă cuprinde chiar multe ramuri, deoarece și metalele, care se exploatează din pământ, sunt multe.

²⁶³ noțiunea chrematisticii.

²⁶⁴ chestiunile în legătură cu utilizarea ei.

²⁶⁵ Chrematistica.

²⁶⁶ apropiată.

²⁶⁷ sunt unele față de altele cele mai ieftine și care în ce locuri trăiește.

²⁶⁸ în privința cultivării pământului, fie că acesta e cultivat cu bucata, fie că este plantat cu pomi și arbori, în privința creșterii albinelor și în privința celorlalte viețuitoare înnotătoare sau sburătoare, dela care se poate obține un ajutor (folos).

²⁶⁹ elementele chrematisticii naturale.

²⁷⁰ chrematisticii.

²⁷¹ chrematistica.

²⁷² chrematistica.

²⁷³ chrematistica.

Despre fiecare din aceste <arte>²⁷⁴ s-a vorbit în <general>²⁷⁵ ceva mai înainte. Precizarea amănunțită a fiecăreia în parte este desigur folositoare pentru <punerea în practică>²⁷⁶, însă e obositoare insistarea asupra lor. Cele mai tehnice dintre <meserii>²⁷⁷ sunt acelea în care neprevăzutul are cel mai mic rol; cele mai neplăcute sunt acelea în care trupurile sunt cu deosebire muncite din greu; cele mai vrednice de sclavi sunt acelea în care întrebuițarea trupului este cea mai frecventă; cele mai josnice sunt lucrările în care se cere cât mai puțin curaj cu puțință.

De oare ce asupra acestor lucruri <au scris>²⁷⁸ unii, <ca bunăoară>²⁷⁹ Chares din Paros și Apolodor din Lemnos despre cultura pământului, <despre deștelenire și despre plantare>²⁸⁰, așa cum au scris <alții>²⁸¹ despre alte îndeletniciri gospodărești, să <studieze>²⁸² oricine are la inimă astfel de preocupări <în aceste>²⁸³ scrieri. Ba încă el trebuie să adune și spusele răspândite ici și colo cu privire la mijloacele prin care au reușit unii oameni să se îmbogățească. Într'adevăr, toate acestea sunt folositoare celor care <prețuiesc arta de a agonisi bunuri>²⁸⁴.

<Ca bunăoară, povestea>²⁸⁵ cu Tales din Milet. Căci <este un fel de speculație bănoasă>²⁸⁶, dar oamenii i-o atribuesc lui Tales, pe de o parte din cauza înțelepciunii acestuia, <dar care are un caracter>²⁸⁷ general. Într'adevăr, se spune că, în vremea când i se reproșa acestuia, din cauza sărăciei lui, cum că filosofia este nefolositoare, Tales, <prevăzând>²⁸⁸ din cunoașterea astronomiei că măslinii vor avea rod îmbelșugat încă din timpul iernii, procurându-și puțini bani, a arvunit toate <presele>²⁸⁹ de untdelemn din Milet și din Chios, pe care le-a închiriat cu puțini bani, de oare ce atunci nimeni nu se oferea la așa ceva. Când însă a venit <timpul recoltei>²⁹⁰ și mulți alergau după <prese>²⁹¹, toți deodată, filosoful le-a reînchiriat așa cum a vrut și astfel a dovedit că filosofii se pot îmbogăți ușor, dacă vor, însă nu acesta este scopul <ostenelilor lor>²⁹².

274 specii ale chrematisticii.

275 ansamblu.

276 lucrări.

277 lucrări.

278 s'au făcut lucrări scrise de către.

279 precum a scris.

280 fie acesta cultivat cu bucate – fie plantat cu pomi și arbori, și.

281 și alții.

282 judece.

283 îndeletnicirile, pe baza acestor scrieri.

284 au stimă pentru chrematistică.

285 Bunioară, el trebuie să cunoască și povestea.

286 povestea aceasta este un fel de cugetare asupra chrematisticii.

287 iar pe de alta din cauza caracterului ei.

288 pricepând.

289 presele (uleinițele).

290 ceasul untdelemnului.

291 prese (uleinițe).

292 urmărit de dâșii.

Se povestește deci că Tales a făcut, în modul acesta, dovada înțelepciunii și că există, cum am spus, un astfel de meșteșug de îmbogățire generală, dacă cineva și-ar putea asigura un monopol. Iată de ce unele dintre state aleg calea aceasta ori de câte ori sunt în lipsă de bani: Monopolizează mărfuri.

În Sicilia, cineva cumpărase cu bani, depuși de către alții la dânsul, tot ferul extras din mine, și apoi, când veneau din târguri negustorii, numai el singur era vânzător, și <deși>²⁹³ n'a cerut un preț prea exagerat, totuși pentru 50 de talanți cheltuiți a primit 100 de talanți.

Aflând lucrul acesta, Dionisios i-a ordonat să-și ridice banii, dar să nu mai rămână în Siracuză, ca unul care descoperise izvoare de câștig vătămătoare intereselor domnitorului. Desigur, specula lui Tales și specula Sicilianului sunt acelaș lucru, căci amândoi <și-au făcut un meșteșug din monopol>²⁹⁴. Este folositor și pentru oamenii politici să cunoască lucrurile acestea. Într'adevăr, multe state au nevoie de câștiguri și de venituri ca acestea, întocmai ca o familie, ba chiar mai mult decât o familie. Iată de ce unii oameni politici <reduc numai la atât guvernarea lor>²⁹⁵.

CAPITOLUL V

Am spus, așadar, că economia <casnică>²⁹⁶ se compune din trei părți: una e raportul despotice (dintre stăpân și sclavi), alta este raportul puterii (dintre tată și fii), cealaltă este raportul conjugal (dintre soț și soție). Într'adevăr, administrarea soției și a copiilor, deși aceștia toți sunt liberi, nu se face în același fel, ci conducerea exercitată asupra soției este ca de om politic democrat, iar aceea asupra copiilor ca de rege. Căci, dacă nu s-a născut cineva contra firii, partea bărbătească este de la natură mai autoritară decât partea femeiască, iar bătrânii și oamenii maturi sunt mai vrednici să conducă decât cei tineri și <neformați>²⁹⁷.

<În cele mai multe forme de guvernare>²⁹⁸ și partea care conduce și partea care este condusă se schimbă între dânsese, căci <toți cetățenii trebuie să fie la egalitate de la natură>²⁹⁹ și să nu se diferențieze prin nimic. Cu toate acestea, și atunci când comandă și atunci când este comandată, fiecare din aceste părți caută să existe o deosebire față de cealaltă parte ca atitudini, ca vorbe și ca onoruri, așa cum s-a rostit și Amasis în <discursul>³⁰⁰ lui despre lighean.

²⁹³ cu toate că.

²⁹⁴ au luat cu meșteșug ca să-și facă un monopol.

²⁹⁵ chiar și guvernează numai așa.

²⁹⁶ familială.

²⁹⁷ neisprăviți.

²⁹⁸ În conducerile politice cele mai bune.

²⁹⁹ ele vor să fie la egalitate în privința naturii.

³⁰⁰ vorbirea.

Partea bărbătească are totdeauna față de partea femească această conduită. Conducerea tatălui asupra copiilor este poruncitoare ca a unui rege, căci cel ce i-a născut este comandantul lor, <atât prin iubire cât și>³⁰¹ prin întâietate de vârstă, lucru care este tocmai <caracteristica autorității>³⁰² unui rege. Iată de ce <l-a numit bine Homer pe Zeus, când l-a chemat>³⁰³:

Tată și al oamenilor și al zeilor

pe regele tuturor acestora. Într-adevăr, trebuie ca regele să se deosebească de cei conduși prin natură, dar trebuie să fie la fel cu dânșii ca neam. Și acest lucru l-au resimțit bătrânii față de tineri și părintele față de copil.

Este limpede, prin urmare că grija economiei <casnice>³⁰⁴ față de oameni este mai mare decât grija în privința acaparării de bunuri materiale neînsuflețite; că grija față de sănătatea oamenilor este mai mare decât grija de situația averii, pe care o numim bogăție; că grija de cei liberi este mai mare decât grija de sclavi. Și, mai întâi de toate, cineva ar putea sta la îndoială dacă sclavii au, afară de calitățile fizice legate de rolul lor de unelte bune pentru muncă, vreo altă calitate mai de preț decât acestea și decât celelalte capacități de felul acestora, de exemplu bun simț, curaj, simț de dreptate, ori n-au niciuna din aceste calități morale, ci numai calități trupești. Și este îndoială din două puncte de vedere. Într-adevăr, dacă sclavii au calități morale, cum se vor diferenția și de oamenii liberi? Iar dacă n-au calități morale, <este absurd>³⁰⁵ că ei sunt oameni și au grai și rațiune.

Dar aproape aceeași este întrebarea și cu privire la soție și copil. Au și aceștia virtuți morale? Trebuie oare, sau nu trebuie, ca soția să fie înțeleaptă, curajoasă și dreaptă? Copilul este sau nu este și dezordonat și înțelept? Și în general trebuie examinat lucrul acesta la cel ce se supune prin natura lui și la cel ce comandă prin natura lui, anume dacă este aceeași sau este deosebită calitatea lor morală. Într-adevăr, dacă trebuie ca amândoi aceștia să fie virtuoși, pentru ca unul să comande, iar celălalt să asculte totdeauna? Căci, în cazul acesta, nu e o diferență de la mai mult la mai puțin, deoarece comanda și supunerea se deosebesc prin caracterul lor, în timp ce mai-multul sau mai-puținul <se deosebesc prin>³⁰⁶ cantitate.

Dacă trebuie ca unul să fie virtuos, iar altul <nu>³⁰⁷, lucrul este uimitor. Într-adevăr, dacă conducătorul nu va fi înțelept și drept, <cum va guverna el bine>³⁰⁸? Dar dacă supusul nu este înțelept și drept, cum se va supune el bine? Căci, fiind dezordonat și leneș, el <nu-și va face îndatoririle>³⁰⁹.

³⁰¹ și prin iubire, și.

³⁰² înfățișarea conducerii.

³⁰³ a numit bine Homer pe Zeus, când a chemat.

³⁰⁴ familiale.

³⁰⁵ ciudat lucru este.

³⁰⁶ nu se deosebesc prin caracter, ci prin

³⁰⁷ nu trebuie să fie virtuos.

³⁰⁸ cum o să guverneze bine el.

³⁰⁹ nu va face nimic din cele ce trebuie să facă.

Este evident, desigur, că amândoi trebuie să aibă calități, dar acestea trebuie să fie diferite între ele, după cum și cei conduși se deosebesc prin natură de conducători. Acest lucru <ne duce numaidecât la suflet>³¹⁰. Într'adevăr, în suflet există dela natură și partea care conduce și partea care ascultă, și noi spunem că însușirile acestora sunt deosebite, una fiind rațională, cealaltă fiind irațională.

Este clar, desigur, că avem aceeași situație și în privința altor ființe așa încât cele mai multe sunt de natură conducătoare sau conduse. Într'adevăr, într-un fel guvernează liberul pe sclav și într-alt fel conduce bărbatul pe femeie și tatăl pe copil. Toți aceștia au părțile sufletului, dar le au în mod diferit: Sclavul n'are în întregime discernământul; femeile îl au, dar e slab; copilul îl are, dar <nedesăvârșit>³¹¹.

Tot așa, desigur, trebuie să fie și cu calitățile morale. E de crezut că toți oamenii trebuie să le aibă, dar nu în același fel, ci atât cât îi este necesar fiecăruia pentru treaba lui. De aceea, conducătorul trebuie să aibă desăvârșite calitățile morale – căci opera lui este pur și simplu de construire, iar rațiunea îi este arhitect – iar ceilalți fiecare trebuie să aibă atâtea calități morale câte <revin sarcinei sale>³¹².

Este evident că toți cei menționați au calități morale, dar e evident și că femeea și bărbatul n'au aceeași înțelepciune, nici același curaj și simț de dreptate, cum credea Socrate, ci unul are <tăria>³¹³ să conducă, iar cealaltă <o are pentru a se supune>³¹⁴. Tot așa e și cu celelalte virtuți morale. Acest lucru este evident și pentru cei care <aplică aceasta la cazuri particulare>³¹⁵. Se înșeală total cei ce spun că mulțumirea sufletească, purtarea cinstită sau altceva de felul acestora sunt calități morale. Într'adevăr, aceia care, ca Gorgias, enumeră virtuțile, le socotesc cu mult mai bine decât cei care le definesc așa. Iată de ce, trebuie să credem <atât despre copil cât și despre sclav>³¹⁶ că lucrurile stau așa cum a zis poetul despre femei:

Discreția-i face femeii podoabă!

În ce privește pe bărbat, poetul n'a spus acest lucru.

De oare ce copilul este încă necopt, este clar că și virtuțile morale ale acestuia nu-i aparțin lui pentru sine însuș, ci pentru cel matur și care-l conduce. Tot așa e și cu virtuțile morale ale sclavului față de stăpân. Într'adevăr, am stabilit că sclavul este folositor stăpânului pentru cele necesare traiului, așa că și el are nevoie de calități morale mărunte, dar îndeajuns de mari ca să nu-și neglijeze lucrările nici din cauza dezordonării, nici din cauza trândăviei.

Dacă spusele de-adineaori sunt adevărate, cineva ar putea <să ne întrebe>³¹⁷: Va trebui oare și meșteșugarii să aibă virtuți? Căci aceștia își neglijează adesea

³¹⁰ este arătat pe șleau în legătură cu sufletul.

³¹¹ este necopt.

³¹² îi revin.

³¹³ bărbăția.

³¹⁴ are tăria să se supună.

³¹⁵ fac cercetări mai amănunțite.

³¹⁶ despre toți.

³¹⁷ fi în încurcătură.

lucrările din cauza destrăbălării. Ori sunt foarte deosebite situațiile? Într'adevăr, sclavul <trăiește laolaltă cu stăpânul, în timp ce meseriașul este independent și situația lui nu necesită decât o virtute proporțională supunerii sale, în măsura în care starea sa se apropie de sclavie, căci meșteșugarul este într-o sclavie limitată>³¹⁸. De asemenea, sclavul face parte dintre cele ce pornesc dela natură, dar cismarul și nimeni dintre ceilalți meseriași nu pornesc de la natură, în ceea ce privește meșteșugul <lor>³¹⁹.

Este evident, prin urmare, că <sursa>³²⁰ unor virtuți de felul acesta trebuie să fie pentru sclav stăpânul și nu cel ce are știința de a-l dăscăli la lucru, știința cea despotică. Iată de ce, nu fac alegere bună aceia care nu stau de vorbă cu sclavii și afirmă că ei <ascultă>³²¹ numai de poruncă. Căci trebuie să facem atenți pe sclavi <cu mai multă bunăvoință decât pe copii>³²².

<Despre toate>³²³ acestea s'au dat explicații în felul arătat. Însă despre bărbat și soție, despre copii și tată, despre virtuțile fiecăruia și despre raporturile dintre dânșii, despre ceea ce este bun și ceea ce nu este bun și cum trebuie să urmărim binele și să fugim de rău, trebuie să tratăm în expunerile privitoare la constituțiile Statelor.

Într'adevăr, deoarece orice familie este o parte a Statului, iar persoanele amintite sunt părți ale familiei, și deoarece trebuie să ne uităm la calitățile morale ale părții în raport cu calitățile morale ale întregului, este necesar să creștem copiii și femeile având în vedere Statul, dacă este adevărat că e lucru important, pentru ca Statul să fie bun, să fie și copiii buni și femeile – bune. Și trebuie să fie <așa>³²⁴. Într'adevăr, pe de o parte femeile sunt o jumătate dintre oamenii liberi, iar pe de altă parte <din copii ies>³²⁵ aceia care vor participa la conducerea statului.

După ce au fost clarificate toate acestea, iar despre celelalte chestiuni rămase trebuie să vorbim în alte împrejurări, încheind ca terminată <expunerea>³²⁶ de acum, să începem o <alta>³²⁷ și să facem cercetări cu privire la aceia care s-au pronunțat asupra celei mai bune organizații de Stat.

(Sfârșitul cărții I a *Politicii* lui Aristotel)

trad. I. Popescu Spineni

Mai 1953

³¹⁸ este tovarășul de viață al stăpânului, în timp ce meseriașul stă mai departe de cel care i-a făcut comanda și pe cât ține de virtuți, pe atât depinde și de supunere. Meșteșugarul de rând se află chiar într'un fel de sclavie aparte.

³¹⁹ Introdus în text, continuând rândul.

³²⁰ În loc de: responsabilul.

³²¹ se folosesc.

³²² Mai mult decât pe copii.

³²³ Ci despre toate.

³²⁴ importantă chestiunea.

³²⁵ dintre copii se formează.

³²⁶ vorbirea.

³²⁷ o altă expunere.

